

Nr. 75 - Persillekræmmeren - 2010

G1. Stensballe-patenter

Denne Persillekræmmer fortæller om to patenter af far og søn. De blev opfundet i Stensballe i årene 1874 og 1938. Det drejer sig om:

- En ostepresse af rokkedrejer Jens Carl Christensen Østergaard (1823-1895).
- En frøblandemaskine af frøavler Rasmus Jensen Østergaard (1866-1940).

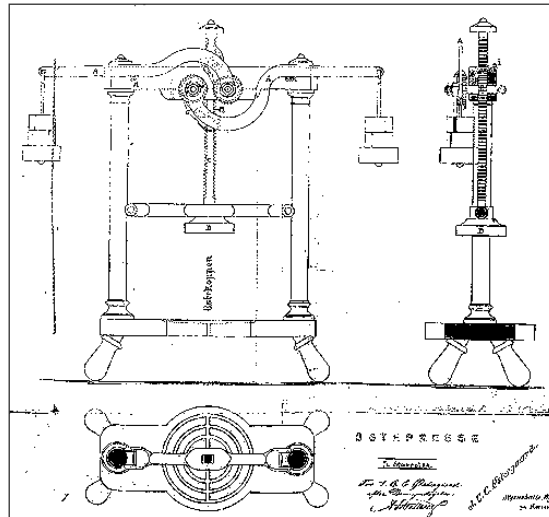
Mere om familien Østergaards virke i Stensballe, se Persillekræmmeren nr. 12, 16, 19, 38, 44, 46 og 70.

Ostepresse

I 1874 var der ikke noget, der hed patenter og mønsterbeskyttelse i Danmark. Den mulighed kom først i 1894. I stedet indsendte man en ansøgning til kongen om at få en "Enerets-Bevilling" på nytænkt teknik gældende for 5 år i Danmark, men eksklusiv Island, Færøerne og Kolonierne (Grønland og Vestindien). Eneretten kunne evt. forlænges efter 5 år ved fornyet ansøgning.



Udsnit af "Enerets-Bevilling" for ostepresse fra kong Christian den 9. af 1. oktober 1874. Ansøgningen var bilagt tegning og funktionsbeskrivelse. Godkendelse skete ved påsætning af et papirstempel på ansøgningens bagside. Godkendelse, tegning, beskrivelse og ansøgning var sammenbundet med snor.



Tegning af ostepresse. Den består af to vægtstænger med aftagelige lodder. Derved kan der via en dobbelt tandstang frembringes forskelligt, men kontinuerligt tryk på osten, dvs. en udveksling på op til 1: 28. Ved forskydelige bolte "H" kan vægtstængerne hurtigt bringes til aflastning under ostens udtagen.

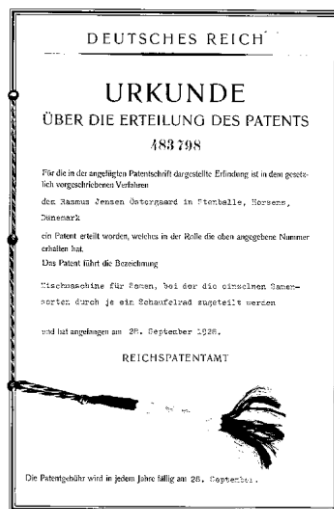
I 1874 var der ingen andelsmejerier, men en del herregårdsmejerier. Først i 1882 blev det første andelsmejeri etableret i Hjedding ved Varde. Nævnte mejeri kan i dag ses på landsbymuseet Hjerl hede. Hurtigt fulgte flere mejerier, men kun til smør. Ostefremstilling var en vanskelig proces, hvis god og ensartet kvalitet skulle lykkes. Ved udskiftning af fæstegårdene til selvejergårde i begyndelsen af 1800-tallet, begyndte flere gårde end hidtil at fremstille ost.

Ostefremstillingen skete ved opvarmning af nymalket mælk, ofte tilsat lidt kærnemælk. Under omrøring og under tilsætning af osteløbe (et enzym af egen fremstilling ud fra kalvemave, der dog efter 1873 kunne købes i handlen) og tilsætning af lidt salt og muligvis kommen, opstod en ostemasse. Denne fyldtes over i en træskål, hvor et løst låg bragtes under tryk med sten. Skålen havde huller, så vollen (væske) kunne løbe ud. Efter 10-12 timer med skiftende tryk (flere sten) var osten færdig til lagring. Mælkens fedtprocent, lagringstid og andre betingelser, bl.a. temperatur, var af betydning for ostens smag og kvalitet. Kort sagt. Et håndværk med megen fingerspidsfølelse.

Tidspunktet for Jens Carls Østergaards fremkomst med ny og arbejdsbesparende ostepresse var velvalgt. I 1874 forelå der således et stort marked på de mange frikøbte gårde, der havde kvægavl. *Om det blev en succes for Jens Carl Østergaard vides ikke. Teknisk og lokalhistorisk er opfindelsen interessant*

Frøblendemaskine

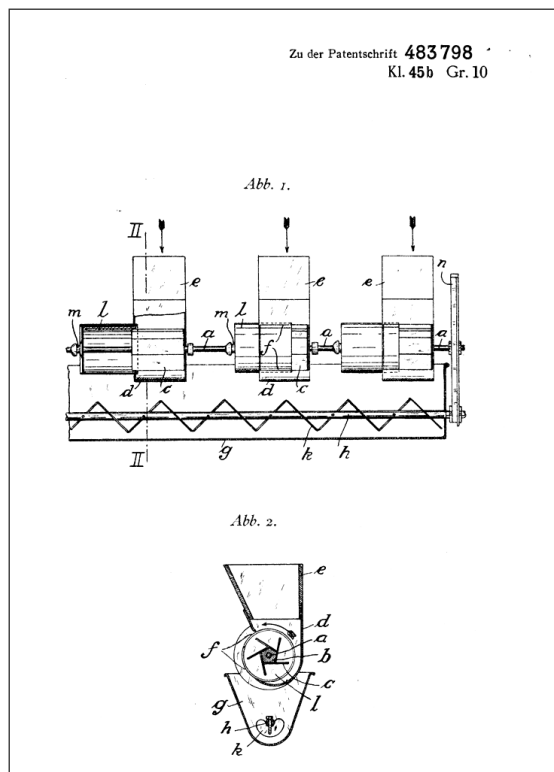
For avl af græsser byder det danske klima på gode muligheder. Risikoen for frysning er ringe, og da frøet modner midt på sommeren er bjergning for stor spireevne ret sikker. Danmark var og er storeksportør af græsser, herunder Østergaards Frøavl i Stensballe, der eksisterede 1884-1976.



Patent 483798 "Blandemaskine for frø, der for de enkelte sorter bliver ledt gennem et skovlhjul" (tekst i dansk oversættelse).

I 1928 var Østergaards Frøavl et af landets ledende firmaer. Dets ejer Rasmus Østergaard havde talent for at gøre ting på ny og ukendt måde, herunder teknik. Han var en hyppig gæst på de lokale maskinfabrikker for at udvikle ny og bedre teknik, og det er måske dér, han har fået ideen til patent 483798.

Patentet gjaldt for det tyske Rige, der i 1928 omfattede det nuværende Tyskland plus Pommern, Østpreussen samt Schlesien. Altså et stort kundegrundlag for salg af patentrettighederne, der var særlig velegnet til maskiner for græsblanding af forskellige sorter, såsom alm. rajgræs, italiensk rajgræs, hundegræs, engsvingel, rødsvingel, timothe, alm. rapgræs og engrapgræs. En græsblanding fremstilles efter dens formål, og det kræver stor viden, hvordan de forskellige græsser skal blandes. Eksempelvis kræver en fodboldbane et slidstærkt græs, en park i skygge kræver et blødt grønt græs. Hidtil var blanding af græs sket ved afvejning i portioner af de enkelte græsser, der derefter blev blandet ved omskovling og dernæst fyldt i sække. Nu kunne alt dette ske tidsbesparende i én arbejdsgang og på kontinuerlig måde. *Et patent af værdi for datiden var fremkommet. Bruges i dag i mange blandings- processer.*



Funktionstegning af patent 483798.

Fra en række siloer med forskellige sorter af græs udtages med indstillelige skovlhjul en ønsket mængde af frø, der derefter blandes og transporteres med snegl til sækkeudtag, alt i én arbejdsgang.

Patentet forefindes som den viste forside, derudover en beskrivelse af patentet, dettes patentkrav samt en funktionstegning. Det hele er bundet sammen af sort, rød og gul farvet snor. Patentet gjaldt for en 20 årig periode.

Kildeangivelse

- Enerets-Bevilling fra kongen af 1. oktober 1874, 5 sider.
- Patent 483798 fra Deutsche Reichpatentamt, 28. september 1928, 5 sider.
- Mail af 15. maj 2009 fra Patent- og Varemærkestyrelsen.
- Mail af 18. maj fra Vær-Nebel Kirkekontor.
- Bernard Bøggild, 1916: Mejeribruget i Danmark, 640 sider.
- Hartvig Larsen, P.: Landbrugets Planteavl, 240 sider.